

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหาร จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการบริหาร
3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
5. การแปรรูปอาหาร
6. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
7. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

บุญเยี่ยม ต่อตระกูลวงษ์ (2528: 66) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการ ดังต่อไปนี้ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการค้นหาปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา และดำเนินการตามที่ตัดสินใจนั้น (2) การได้พัฒนาตนเองและสามารถช่วยเหลือตนเองได้

โอวาท สุทธนารักษ์ (2530: 259) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การกำหนดนโยบาย ปรัชญาและแนวทางการบริหารด้วยกลุ่มของตนเอง ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไป แต่ละกลุ่มแต่ละเหล่า

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2531: 6-7) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลส่งเสริม สนับสนุน ชักนำ และเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน ให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ (1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดปัญหาขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน (2) ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบวิธีการ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหา

ของชุมชน หรือสร้างสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์หรือสนองความต้องการของชุมชน(3) ร่วมกำหนดนโยบาย หรือวางแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน (4) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน (7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย โครงการ กิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ และ (8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ กิจกรรม ทั้งที่ดำเนินการโดยเอกชน หรือรัฐบาล ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

เจริญ กัสระ (2540: 1) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ความพร้อมของประชาชนในการพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ด้วยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ อีกทั้งใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสมในการจัดการ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็น โดยอาศัยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

เพิ่มศักดิ์ มกรากิรมย์ (2543: 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ประชาชนซึ่งประกอบด้วย บุคคล กลุ่ม และองค์กร มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น ซึ่งประเด็นปัญหา การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การได้รับประโยชน์ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การติดตาม ประเมินผล และแก้ปัญหาอุปสรรค ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรหลายประเภท เพื่อให้เกิดความสามัคคี

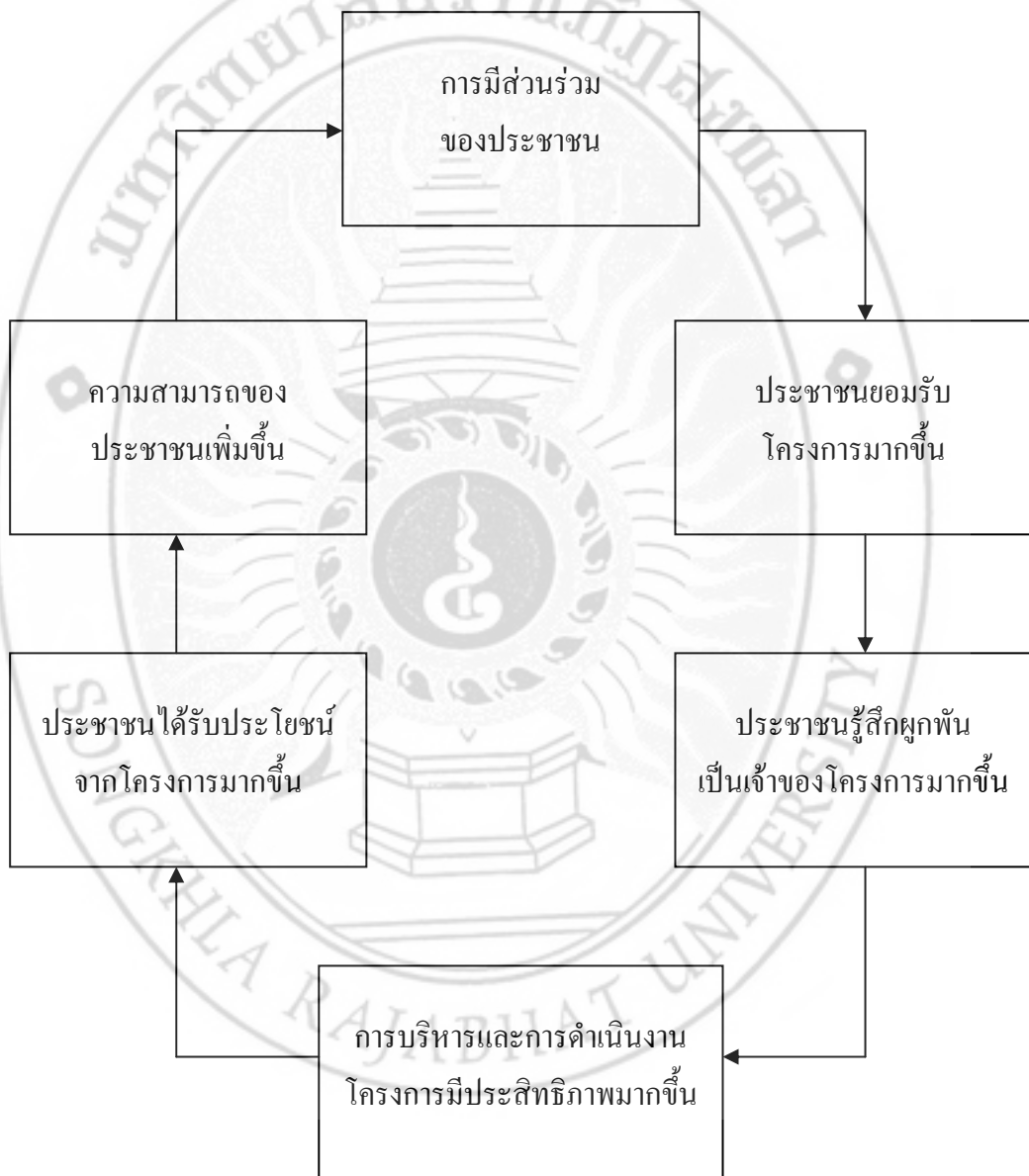
จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้เข้าไปร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนด้วยความสมัครใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้น ตั้งแต่การร่วมศึกษา ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ร่วมจัดทำแผนการดำเนินงาน ร่วมดำเนินงานตามแผน และร่วมติดตามประเมินผล

1.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหรือด้านอื่น ๆ ในทุกระดับจากระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน ความสำคัญของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 2) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนสรุปได้ ดังนี้ (1) ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น (2) ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น (3) มีการระดมทรัพยากรภายในชุมชนเพื่อการพัฒนาเพิ่มขึ้น (4) ช่วยเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น

สมยศ ทุงหว่า (2534:219) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ซึ่งสรุปได้ว่า เป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของเขา จะทำให้ทันสมัย และมีอำนาจต่อรองมากขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งจะพัฒนาประชาธิปไตยโดยโครงสร้างสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด การมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปเป็นแผนภาพเพื่อช่วยให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้น ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 2 แบบจำลองแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: สมยศ ทุงหว่า. 2534: 219

จากภาพที่ 2 การที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวิสาหกิจชุมชนของตนนั้น จะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความผูกพัน เกิดทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมและพร้อมที่จะทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ สุดท้ายแล้วการดำเนินกิจกรรมภายในวิสาหกิจชุมชนก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนหลายประการ โดยเฉพาะในด้านการยอมรับในกิจกรรมโครงการ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญมากที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมสำเร็จตรงกับความต้องการของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน หน่วยงาน และยังเป็นวิธีการพัฒนาขีดความสามารถของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองและทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ดีที่สุดในที่สุด

1.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

การพัฒนาท้องถิ่นจะต้องมีการพัฒนาไปตามขั้นตอน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน และสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ในส่วนนี้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527: 13 – 14) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เนื่องจากมีสาเหตุพื้นฐานคือ ผู้ประสบปัญหาอยู่รอบรู้ปัญหาของตนเองดีที่สุด (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ควรเป็นคนในชุมชนไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้เหมาะสมกับทรัพยากรและศักยภาพในการพัฒนาชุมชน (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะการร่วมแรงทำกิจกรรม จะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของผลงานและ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งต้องนำมาเป็นบทเรียนในการแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

อรพินท์ สุทธิพันธ์ (2533: 13 – 14) และกองพัฒนาสตรี เด็กและเยาวชน (2543: 14 – 16) กล่าวตรงกันว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมีอยู่ 5 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมคิด คือ ร่วมประชุมปรึกษาหารือในปัญหาการกำหนดกิจกรรม วิธีการดำเนินงาน เพื่อให้กิจกรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด (3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกิจกรรม คือ เข้าร่วมในกิจกรรมตามวิถีทางและแนวทางให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ (4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ ร่วมในการรับผลประโยชน์อันเกิดจากผลของกิจกรรมหรือการดำเนินงานของสมาชิกเอง และ (5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ ร่วมในการประเมินผลการทำงานของกลุ่ม และประเมินสถานการณ์ภายนอกด้วย

แนว โสตถิพันธุ์ (2534: 13 – 14) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ (1) การมีส่วนร่วมคิด (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (3) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการตามโครงการ และ (4) การมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผล

Cohen and Uphoff (1977: 38-40 อ้างถึงใน นฤดี บุญชุม 2548: 20) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมนั้น ต้องพิจารณาว่า

1) การมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับขั้นตอนใด โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้นจะต้องมีขั้นตอน ดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ (2) การร่วมตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหา (3) การร่วมดำเนินการในกิจกรรม (4) การร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรม และ (5) การร่วมประเมินผลที่เกิดจากกิจกรรม

2) ใครบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งองค์ประกอบผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมแต่ละขั้นตอน อาจเป็นผู้นำ สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ชาวบ้านทั่วไป เจ้าหน้าที่ของทางราชการ หรือเอกชน

3) การมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนเกิดขึ้นได้อย่างไร ต้องพิจารณาจากจุดเริ่มต้นของกิจกรรมว่าเกิดจากบุคคลภายนอก เจ้าหน้าที่ของทางราชการ นักพัฒนา หรือคนในชุมชน เช่น ผู้นำกลุ่ม อธิพลหรือเกิดจากปัญหาความต้องการของประชาชน และการเข้าร่วมด้วยความเต็มใจหรือไม่ เป็นต้น จากทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานสามารถแบ่งออกได้เป็นขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้แก่ ร่วมศึกษา วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน ร่วมจัดทำแผนการดำเนินงาน ร่วมดำเนินการปฏิบัติตามกิจกรรม และร่วมติดตามประเมินผล

1.4 ระดับการมีส่วนร่วม

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (2543: 11) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมไว้หลายระดับตามความหนักเบาของการเกี่ยวข้อง คือ (1) แบบการจัดการคนให้เข้าร่วม โดยคัดเลือกจากตัวแทนของประชาชน ไม่ได้มีการเลือกตั้ง และไม่มีอำนาจอะไร (2) แบบตอบสนองหรือค่อยเป็นค่อยไป ผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางบอกว่าจะต้องทำอะไร ไม่มีการสะท้อนความเห็นจากประชาชน (3) แบบการขอคำปรึกษาหารือ โดยองค์กรภายนอกที่ระบุปัญหา และกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และควบคุมการวิเคราะห์ข้อมูล โดยไม่ได้รับฟังความคิดเห็นของประชาชน (4) แบบการร่วมตามหน้าที่หรือภารกิจที่กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ร่วมตัดสินใจ แต่คำตอบที่สุดท้ายมักกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว โดยหน่วยงานภายนอก (5) แบบแข่งขัน ร่วมในการวิเคราะห์ และพัฒนาแผนปฏิบัติการ และศักยภาพของกลุ่มองค์กรท้องถิ่น โดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใช้วิธีการที่หลากหลายจากหลายสาขา และ (6) แบบสมัครใจทำเอง ประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่มได้อย่างอิสระ ประชาชนอาจติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกมาช่วยแนะนำ โดยยังสามารถควบคุมการจัดการและใช้ทรัพยากรได้

สมเดช สิทธิพงษ์พิทยา (2544) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 6 ระดับ คือ (1) การไม่มีส่วนร่วม หมายถึง บุคคลนั้นไม่มีส่วนร่วมเลย หรืออาจมีส่วนร่วมโดยถูกบังคับ (2) การมีส่วนร่วมน้อยมาก หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจ แต่เข้าร่วมเพื่อมุ่งหวังค่าจ้างหรือรางวัลตอบแทน (3) การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง การร่วมรับทราบการดำเนินงานของโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนบ้างบางกรณี (4) การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือแสดงปัญหาความต้องการต่อที่ประชุมรวมถึงการถูกสัมภาษณ์ (5) การมีส่วนร่วมมาก หมายถึง การเข้าร่วมตัดสินใจ รวมทั้งการดำเนินงาน และประเมินผลโครงการ และ (6) การมีส่วนร่วมในอุดมคติ ซึ่งเกิดขึ้นยากในทางปฏิบัติ โดยยึดหลักเสียงของประชาชน คือกฎหมาย หรือข้อยุติในทุกกรณี

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมมี 6 ระดับ คือ ระดับไม่มีส่วนร่วมเลยหรืออาจมีส่วนร่วมด้วยการถูกบังคับ มีส่วนร่วมเพื่อหวังผลตอบแทน มีส่วนร่วมโดยให้ความร่วมมือ มีส่วนร่วมลักษณะการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอปัญหาความต้องการ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และริเริ่มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมเองด้วยความสมัครใจ

1.5 เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่จะทำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนนั้น แบ่งออกได้ดังนี้

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (2531: 25) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่า (1) จะต้องมีเสรีภาพหรือมีทางเลือกที่จะเข้าร่วม (2) จะต้องมีความสามารถหรือมีพลังที่จะเข้ามามีส่วนร่วม (3) จะต้องรวมตัวหรือรวมกลุ่มกันอย่างมีระบบ และ (4) จะต้องเต็มใจหรือไม่ถูกบังคับที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

อภิศักดิ์ ไฟทาค่า (2539: 79-80 อ้างถึงใน จุฑารัตน์ บุญญาวัตต์. 2546: 24) (1) จะต้องมีเวลาและต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากกว่าที่ประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับ (2) จะต้องมีความสนใจที่จะสัมพันธ์กันกับการมีส่วนร่วมนั้น และสามารถสื่อสารได้เข้าใจตรงกันทั้งสองฝ่าย และ (3) จะต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม

เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเกิดจากภาครัฐ ได้แก่ 1) วิสัยทัศน์ด้านการพัฒนา 2) นโยบาย แนวทางปฏิบัติ 3) รูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการ 4) ศักยภาพของบุคลากร 5) กฎระเบียบ และ 6) งบประมาณ

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า เงื่อนไขการมีส่วนร่วมจะต้องมีอิสระ เสรีภาพ มีความสมัครใจ มีความเต็มใจ คาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากการเข้าร่วม และไม่กระทบ ต่อสภาพทางสังคมปัจจุบัน

1.6 ปัจจัยของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้หลายลักษณะซึ่งพอจะประมวลได้ ดังต่อไปนี้

กาญจนา สุภจรรยา (2527: 32) ได้กล่าวถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมสรุปได้ 2 ด้าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (1) ด้านชุมชน เช่น ประวัติพัฒนาการของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อำนาจของผู้นำ ความขัดแย้ง เป็นต้น และ (2) ด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น ความรู้ความเข้าใจ ทักษะในการปฏิบัติงาน การนิเทศงาน และการสนับสนุนงาน เป็นต้น

Cohen and Uphoff (1977: 7-26 อ้างถึงใน นฤดี บุญชุม 2548: 14-15) ได้เสนอ แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยพิจารณาจากกิจกรรมที่ทำว่า ทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ทำ ทำด้วยวิธีการใด ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในเรื่องอะไร (What participation are we concerned with) เป็น ประเภทหรือลักษณะของการมีส่วนร่วม (kind of participation) แยกการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (participation in decision making) (2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (participation in implementation) (3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (participation in benefits) และ (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (participation in evaluation)

มิติที่ 2 ใครเข้ามามีส่วนร่วม (Whose participation are we concerned with) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular participation) ได้จำแนกบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น (local resident or Local people) (2) ผู้นำท้องถิ่น (local leaders) (3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (government personnel) และ (4) คนต่างชาติ (foreign personnel) ซึ่งกลุ่มคน ทั้ง 4 กลุ่มดังกล่าว มีคุณสมบัติลักษณะส่วนบุคคลเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน โดยพิจารณา จาก เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว การศึกษา การแบ่งกลุ่มในสังคม ได้แก่ กลุ่มชนชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาที่นับถือ ชั้นวรรณะ ภาษาที่ใช้ แหล่งกำเนิด และอื่น ๆ อาชีพ รายได้ สถานภาพของการถือครอง ที่ดินและ สถานภาพของการได้รับการจ้างงาน (ทำงานเต็มเวลาหรือไม่เต็มเวลา)

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How is participation occurring within the project) โดยมีประเด็นการพิจารณา 4 ประเด็น คือ (1) พื้นฐานของการมีส่วนร่วมพิจารณา เกี่ยวกับแรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วม มาจากเบื้องบนหรือเบื้องล่างและแรงที่ส่งการมีส่วนร่วม

มาจากที่ใด (2) รูปแบบของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับรูปแบบขององค์กร และการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม (3) ขอบเขตของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม และช่วงของกิจกรรม และ (4) ประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับการให้อำนาจแก่การมีส่วนร่วมและ ปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

1.7 รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องมีลักษณะที่สำคัญตามที่นักวิชาการกล่าวถึง ดังนี้

กรรณิกา ชมดี (2524: 13) กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมว่า มี 10 ประการ คือ ร่วมประชุม ร่วมออกเงิน ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมเป็นผู้นำ ร่วมสัมมนา ร่วมเป็นผู้ชักชวน ร่วมเป็นผู้บริโภค ร่วมเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน และร่วมเป็นผู้ออกวัสดุอุปกรณ์

ปกรณีย์ ปรีชากร (2530: 64) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการเข้าไปมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขและร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ 4 ลักษณะ ดังนี้ (1) เป็นผู้มีบทบาทที่จะกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน (2) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองต่อความจำเป็นพื้นฐาน (3) เป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการ และ (4) เป็นผู้ได้รับความพอใจและแรงจูงใจในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff. 1980: 222 อ้างถึงใน นฤดี บุญชุม 2548: 14-15) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล รูปแบบการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ในขั้นตอนการตัดสินใจ มีความสำคัญมาก เนื่องจากมีผลต่อการปฏิบัติการ และจากการปฏิบัติการก็มีผลกระทบต่อ การรับประโยชน์ และการประเมินผล ขณะเดียวกันการตัดสินใจมีผลโดยตรงต่อการรับประโยชน์และการประเมินด้วย

1.8 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้นมีมาตั้งแต่อดีต ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มนุษย์มารวมตัวเป็นกลุ่มก้อนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ในการหาทางที่จะต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนร่วมกันคิดที่จะพัฒนาการดำรงชีพของกลุ่มของตนให้มีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัย และอยู่ดีกินดีขึ้นตามลำดับอย่างต่อเนื่องตลอดมา แสดงให้เห็นว่าการประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม หากมีการร่วมมือกันแล้ว ย่อมประสบความสำเร็จ ดังคำกล่าวที่ว่า หลายหัวดีกว่าหัวเดียว แสดงว่าหลายคนร่วมกันคิดดีกว่าคิดคนเดียว ซึ่งในเรื่องดังกล่าว เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2537: 182) กล่าวว่า การกระทำกิจกรรม

อะไรก็ตาม หากทำโดยลำพังแล้วก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากการทำธุรกิจส่วนตัว อาจมีโอกาสประสบความสำเร็จล้มเหลวได้และพัฒนาได้ยาก ในทางตรงกันข้ามการทำในรูปของห้างหุ้นส่วน บริษัทหรือวิสาหกิจชุมชนก็ตาม โอกาสที่จะเจริญก้าวหน้านั้นมีสูง เพราะทำในรูปของคณะกรรมการ ในรูปของกลุ่มคน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมที่จะเจริญก้าวหน้าได้นั้น คนๆ เดียวไม่สามารถจะทำกิจกรรมทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดทางด้านชีววิทยา ทางด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมเป็นความเกี่ยวข้องในด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มเป็นตัวกระตุ้นให้งานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เพราะการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย (Involvement) การช่วยเหลือและการทำประโยชน์ (Contribution) และการรับผิดชอบ (Responsibility) ดังนั้น ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับความร่วมมือที่จะผลักดันให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย

ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนต้องมาจากสมาชิกทุกคน และต้องมีการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น เพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาให้เป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจะเกิดประสิทธิภาพได้นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างสมาชิกเป็นอย่างดี ดังนั้นสมาชิกจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพราะการดำเนินงานที่ดีจะต้องเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างคนและองค์กร เกิดความเป็นเจ้าของ

2. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและการบริหารกลุ่ม

2.1 กลุ่ม

ความหมายของกลุ่ม คำว่า กลุ่ม มีการให้ความหมายไว้ ดังนี้
พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (2524:19) อ้างถึงใน บริสุทธิ ไชยทองศรี (2543: 16) ได้ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่ม ประกอบไปด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่ได้สร้างแบบอย่างของการกระทำระหว่างกันทางจิตขึ้น กลุ่มหรือหมู่คณะนี้ เป็นองค์กรอย่างหนึ่งทั้งโดยสมาชิกเอง และตามปกติผู้อื่นด้วย ทั้งนี้กลุ่มมีพฤติกรรมในแบบเฉพาะของตนเอง

ราชบัณฑิตยสถาน (2542: 81) ได้ให้ความหมายของคำว่ากลุ่มไว้ว่า คือ คน สัตว์หรือสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นหมู่ ๆ เป็นกลุ่มก้อน เช่น กลุ่มคน กลุ่มมด กลุ่มดาว อาการที่เข้ามารวมกัน เช่นนี้ เรียกว่าการจับกลุ่ม ลักษณะนามเรียกของที่เป็นกลุ่ม เช่น ด้าย 3 กลุ่ม

สุชาติ จันทรเอน (2527:237) และรัตนวรรณ รุณภัย (2534: 28) กล่าวว่า กลุ่ม คือ การรวมตัวของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มีจุดประสงค์ กิจกรรมและมาตรฐานของพฤติกรรมร่วมกันมีความปรารถนาร่วมกันในอันที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

ส่วนพิทยา สายหู (2536: 88-90) กล่าวไว้สรุปได้ว่า กลุ่ม หมายถึง การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีการกำหนดสถานภาพและบทบาท มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

กรองแก้ว อยู่สุข (2535: 93) ให้ความหมายว่า กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมตัวกันเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ การรวมตัวกันอย่างเป็นทางการนั้นดูได้จากโครงสร้างของกลุ่ม ซึ่งจะกำหนดสายงานและขอบเขตอำนาจหน้าที่ไว้อย่างเป็นทางการ และพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มจะเป็นไปตามเงื่อนไขและเป้าหมายที่กลุ่มกำหนดไว้ ในทางตรงข้ามกลุ่มที่ไม่เป็นทางการจะรวมตัวกันตามธรรมชาติ โดยมีความต้องการบางอย่างร่วมกันแต่ไม่ได้มีการจัดโครงสร้างหรือกำหนดเป้าหมายของกลุ่มไว้อย่างเป็นทางการ จึงไม่มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับตายตัว กลุ่มจะกำหนดพฤติกรรมกันเองเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่ม

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า กลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันทำกิจกรรม โดยมีจุดประสงค์เดียวกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีการกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับควบคุมสมาชิกกลุ่ม

2.1.1 แนวคิดในการจัดตั้งกลุ่ม

ลักษณะ สิริรัตน์ (2530:186) กล่าวว่า การรวมของบุคคลที่มีความสำเร็จ และมีความสนใจเหมือนกัน หรือร่วมทำกิจกรรมในเวลาและสถานที่เดียวกัน กลุ่มใดมีความสามารถที่จะดำเนินการไปได้มีความก้าวหน้า สมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องร่วมมือกันเป็นอย่างดี ก็ต่อเมื่อจุดมุ่งหมายของกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนได้มากที่สุด หากตอบสนองจนกระทั่งเรียกว่าจุดมุ่งหมายของกลุ่มคือจุดมุ่งหมายของสมาชิกก็จะดีมาก แต่ในความเป็นจริงจะไม่มีจุดมุ่งหมายของกลุ่มใดเลยที่จะสนองความต้องการของทุกคน ดังนั้น สมาชิกส่วนใหญ่ทำงานให้กับกลุ่มจึงมักเป็นพวกที่มีผลประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ส่วนพวกที่ได้รับความพึงพอใจจากกลุ่มเพียงเล็กน้อย ก็มักไม่ให้ความร่วมมือ หรือให้ความร่วมมือแบบขอไปที ถวิล ชาราโกชน์ (2526: 144) กลุ่มมิใช่เป็นเพียงการที่บุคคลมาอยู่ร่วมกันเท่านั้นการรวมกลุ่มนั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ (1) มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม (2) ผลการดำเนินงานเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกทุกคน และ (3) มีการสื่อสารด้วยวาจาหรือมีความสัมพันธ์กับสมาชิกโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรสุภา (2522:25) กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของมนุษย์จะมาจากสาเหตุของใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้ (1) ความชอบพอกันเป็นการส่วนตัวระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง (2) การถูกชักชวนหรือถูกชักจูง (3) ความพอใจในจุดมุ่งหมายของกลุ่มหรือจุดมุ่งหมายตอบสนองอุดมการณ์ของตนเอง (4) ความพอใจในกิจกรรมของกลุ่ม (5) ความพอใจที่จะปลุกสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (6) ความต้องการตอบสนองความรู้สึกทางจิตใจ

2.1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการรวมกลุ่ม

สมภพ มานะรังสรรค์ (2528: 118-119) กล่าวว่า มีปัจจัยอย่างน้อย 2 ประการที่มีส่วนกำหนดการเกิดขึ้นและพัฒนาการของกลุ่มองค์กร คือ (1) ปัจจัยที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับเรื่องของสังคมการเมือง และประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมในการรวมกลุ่มของมนุษย์ (2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวข้องกับเรื่องของการผลิตและการตลาดของผลผลิตต่าง ๆ ที่ผลิตได้ ด้าน อารมณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2525: 56) กล่าวถึงปัจจัยการรวมกลุ่มสรุปได้ดังนี้ (1) เกิดจากเจตนาของคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อจะดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มพัฒนา (2) เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่น กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน (3) เกิดจากบุคคล ซึ่งได้รับการปฏิบัติในทางใดทางหนึ่งอันเป็นการบีบบังคับ จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นสอดคล้องกับ จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2528: 263-264) กล่าวถึงการทำกิจกรรมของกลุ่ม ว่าขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกภายในกลุ่ม การร่วมมือร่วมใจในที่นี้หมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของสมาชิกภายในกลุ่ม เมื่อกลุ่มตัดสินใจอะไรลงไปแล้ว สมาชิกทุกคนจะต้องปฏิบัติตามการตัดสินใจของกลุ่มที่มีความร่วมมือสูง สมาชิกมีความคล่องตัวในการทำงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดผลดีและประสบความสำเร็จ

จากทฤษฎีของนักวิชาการ สรุปได้ว่า ปัจจัยการรวมกลุ่มเกิดจากหลายปัจจัย แต่ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดกลุ่มคือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี

2.1.3 ประโยชน์ของการรวมกลุ่ม

การเกิดกลุ่มก่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของสมาชิก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการตั้งกลุ่ม ตามแนวคิดของ ณรงค์ เส็งประชา (2541: 94) กล่าวถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่มไว้ดังนี้ (1) ด้านความร่วมมือ กลุ่มมีบทบาทเป็นศูนย์รวมความร่วมมือ ร่วมใจและการสร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะ การรวมกลุ่มทำให้บุคคลทำงานร่วมกันได้ และทำให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและชุมชน (2) ด้านสังคมและนันทนาการ การรวมกลุ่มทำให้เกิดความสนุกสนาน มีความเพลิดเพลิน ไม่เหงา สามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ (3) ด้านวัฒนธรรม การรวมกลุ่มเป็นกระบวนการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกกลุ่มและชุมชน (4) การรวมกลุ่มเป็นพลังสำรองทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

2.1.4 การดำเนินงานของกลุ่ม

วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ (2528: 56-57) กล่าวว่า การดำเนินงานของกลุ่มเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ คือ (1) ตัวบุคคล คือสมาชิกทุกคนที่อยู่ในกลุ่มซึ่งแบ่งได้ 2 ประเภท คือ กลุ่มผู้นำหรือคณะกรรมการ เป็นผู้ดูแลกลุ่มโดยตรง มีบทบาทในการวางแผนการดำเนินงาน ส่งเสริมให้สมาชิก

ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกลุ่มผู้ตามหรือสมาชิก เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามขอบเขตที่กลุ่มกำหนด (2) วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ต้องมีความชัดเจนและสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ (3) ขนาดของกลุ่ม คือ ความเล็กใหญ่ของกลุ่ม พิจารณาจากจำนวนสมาชิก (4) ค่านิยมสมาชิกที่ค่านิยมคล้ายคลึงกันจะส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากกว่าสมาชิกที่มีค่านิยมต่างกัน (5) ปทัสถาน คือ สิ่งที่ทุกคนต้องให้การยอมรับและถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน และถวิลชาราโรจน์ (2522: 69) กล่าวว่า การดำเนินงานของกลุ่มจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนภายในกลุ่มซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำหรือหัวหน้า และผู้ตามหรือสมาชิก ผู้นำจะรับผิดชอบต่องานกลุ่มโดยตรง ต้องวางแผนในการดำเนินงานของกลุ่ม ส่วนสมาชิกจะต้องนึกว่าตนเองเป็นบุคคลสำคัญในกลุ่ม โดยแต่ละคนจะต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง

จากทฤษฎีของนักวิชาการ สรุปได้ว่า การดำเนินงานกลุ่มต้องประกอบไปด้วย ผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ซึ่งกลุ่มต้องมีวัตถุประสงค์ ปทัสถานของกลุ่มที่ทุกคนร่วมกันกำหนดขึ้น มีแผนงานของกลุ่ม และปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2.2 การบริหารกลุ่ม

2.2.1 ความหมายของการบริหาร มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายการบริหารไว้พอสรุปได้ ดังนี้

บรรจง อภิตี และสุรินทร์ ม่วงทอง (2526: 5-6) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลงานตามวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยใช้ปัจจัยที่สำคัญ คือ คน เงิน วัสดุ และอุปกรณ์ ด้วยการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละคนในองค์กร และมีการควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ ปราณี พรรณวิเชียร (2528: 14) ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า หมายถึง การประสมประสานทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ เช่น เงิน คน วัสดุ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ส่วน สมยศ นาวิการ (2525: 4) กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผนจัดการองค์กร และการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

จากทฤษฎีของนักวิชาการ สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรที่กลุ่มมีอยู่ให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

2.2.2 องค์ประกอบของการบริหาร

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการกลุ่มที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มไว้ 5 ประการ ดังนี้ (1) การวางแผน เป็นการกำหนดเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ และพัฒนาแผนย่อยเพื่อประสานกิจกรรม (2) การจัดองค์การ เป็นการกำหนดความต้องการที่จะปฏิบัติ จะทำอย่างไร และใครเป็นผู้ปฏิบัติ (3) การจัดบุคคลเข้าทำงาน เป็นการสรรหาคนที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่แต่ละตำแหน่ง และการพัฒนาคนเพื่อให้งานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ (4) การชักนำ เป็นการสั่งการ และการจูงใจที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคล และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่ม (5) การควบคุม เป็นการตรวจสอบกิจกรรมที่จะให้เกิดความแน่นอน ซึ่งจะส่งผลให้บรรลุผลสำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2539) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการจัดการหรือกิจกรรมในการจัดการตามแนวคิดของ จอร์จ อาร์ เทอร์รี่ (George R. Terry) ว่าประกอบด้วยกิจกรรม 5 ประการ ดังนี้ (1) การวางแผน เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการ และวิธีดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ นโยบาย และโครงการที่กำหนดไว้ (2) การจัดองค์การ เป็นการจัดโครงสร้างต่าง ๆ โดยพิจารณากำหนดกิจกรรมที่จำเป็นขององค์การ รวมทั้งการจัดการกลุ่ม กิจกรรม และการจัดการให้กลุ่มกิจกรรมนั้น ๆ มีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบ (3) การจัดคนเข้าทำงาน เป็นการสรรหาตัวบุคคลมาปฏิบัติงานตามโครงสร้างตำแหน่งที่กำหนดไว้อย่างเหมาะสม (4) การสั่งการ เป็นการให้แนวทาง และการบังคับบัญชาระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา (5) การควบคุม เป็นการตรวจสอบการทํากิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ซึ่งจัดว่าเป็นการบังคับการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์นั่นเอง

ปราณี พรรณวิเชียร (2528: 24-25) กล่าวถึงองค์ประกอบของการบริหาร สรุปได้ดังนี้ (1) การวางแผน เป็นวิธีการปฏิบัติให้องค์กรดำเนินไปสู่เป้าหมาย มีการกำหนดวัตถุประสงค์ กลยุทธ์ และรายละเอียดของการปฏิบัติงานว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และใครเป็นผู้ทำ (2) การจัดองค์การ เป็นการกำหนดขอบเขตของงานและการแบ่งงานกันตามหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน (3) การจัดคนเข้าทำงาน เป็นการพิจารณาจัดสรรคนให้เหมาะสมกับงาน เพื่อให้งานนั้นดำเนินจนบรรลุผลสำเร็จด้วยดี (4) การสั่งการ เป็นความพยายามที่จะให้สมาชิกในองค์กรได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (5) การควบคุมงาน เป็นการกำกับดูแลให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ และแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน

จากทฤษฎีของนักวิชาการ สรุปได้ว่า การบริหารงานของกลุ่มประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ การควบคุมงาน

3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 มุ่งพัฒนาสู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรม นำ ความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบ บริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549: 44) ความรับผิดชอบของภาครัฐ คือ การสร้างเงื่อนไขที่คาดว่าจะเอื้ออำนวยให้ปัจเจกชนและ กลุ่มบุคคลสามารถแสวงหาความสุขได้ดีที่สุด ด้วยการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น ปรัชญานำทางการพัฒนา ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี คน เป็นศูนย์กลาง โดยที่เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) ในปัจจุบันเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรม เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ วิชาทฤษฎีชุมชน

3.1 หลักแนวคิด ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) เป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่ได้ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ซึ่งถือได้ว่าเป็น แนวคิดใหม่ของการพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดย ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุกลาม และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศ ให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ขณะเดียวกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุข ของคนไทย

3.2 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542: 53) เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้สรุปความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจพึ่งตนเองได้ว่า หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ โดยพยายามพึ่งพาปัจจัยภายในและหลีกเลี่ยงการพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ชุมชน ไม่ได้เป็นเจ้าของ

วิชา อธิปอนันต์ (2542) ได้สรุปความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาหรือเป้าหมายการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณ ทางสายกลาง มีความพอเพียงและพอดี โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สำคัญต้องพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ก่อนจะไปพึ่งพาปัจจัยภายนอก หรือหมายถึง การพึ่งพาตนเองให้ได้ มีความพอเพียงในระดับตนเอง ครอบครัว และชุมชน

จากทรงสนะของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานหลักการดำรงชีวิตให้กับประชาชนคนไทยทุกระดับ ทุกสาขาอาชีพ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาให้เป็นที่ไปในทางสายกลาง มีความพอประมาณ ความมีเหตุผล ด้วยการพึ่งตนเอง และนำทรัพยากรที่มีอยู่ โดยใช้ความรู้ ความรอบคอบ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในตัว ให้เกิดความสมดุลพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งหลักการนี้มีความสำคัญในการนำไปใช้ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ด้วยการปรับวิธีคิดในการแก้ปัญหาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการอย่างชาญฉลาด ด้วยความสมดุลในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านทุน ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการบริหารจัดการ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสวัสดิการ เพื่อมุ่งสู่จุดหมาย คือ ชุมชนพึ่งตนเองได้

3.3 องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2548: 14-16)

3.3.1 กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต และปฏิบัติตนในทางที่ควรของประชาชนในทุกระดับ

3.3.2 นิยามของเศรษฐกิจพอเพียง มี 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ

ห่วงที่ 1 พอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่น้อยเกินไปหรือไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคในระดับที่พอประมาณ

ห่วงที่ 2 มีเหตุมีผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

ห่วงที่ 3 มีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข คือ การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย

เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน และความระมัดระวังในการปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน และมีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เราสามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับกิจการของวิสาหกิจชุมชนได้ คือ เป็นการทำให้วิสาหกิจชุมชนเรียนรู้มากขึ้น จะนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาที่พอประมาณ มีเหตุ มีผล และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันในตัวได้ โดยอาศัยข้อมูลจากการวิเคราะห์ศักยภาพ เพื่อให้ทราบถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชน นำไปสู่การเตรียมตัวให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน และวิสาหกิจชุมชนจะต้องมีเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมกำกับการพัฒนาของตนเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

3.4 ทฤษฎีใหม่ เกิดจากพระปรีชาสามารถขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ที่ดำริขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาภัยแล้งและพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรในภาคเกษตรกรรม ด้วยการจัดการน้ำ ดิน พันธุ์พืช เพื่ออุปโภคบริโภค ให้เกิดความพออยู่พอกินดำรงชีวิตอยู่ได้บนพื้นที่ของตนเอง หลักการของทฤษฎีใหม่ มี 3 ขั้นตอน (อุทัย สงวนดีกุล 2548: 2) คือ

ขั้นที่หนึ่ง การผลิตเป็นการผลิต เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ด้วยวิธีง่าย ๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ให้พอมีพอกินไม่อดอยาก

1) เป็นรูปแบบการทำเกษตรสำหรับเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ทำกินประมาณ 15 ไร่
 2) เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเลี้ยงตัวเองได้ในระดับพออยู่พอกิน
 3) เกษตรกรทำการผลิตข้าว ไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก หากผลผลิตเหลือจึงจำหน่าย

4) เกษตรกรทำการปลูกพืชหลาย ๆ ชนิด ในลักษณะการปลูกพืชแบบผสมผสาน เช่น ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก เป็นต้น

5) มีแหล่งน้ำ (สระน้ำ) ในไร่นาสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้เมื่อยามขาดแคลนน้ำสัดส่วนการใช้พื้นที่การเกษตรตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ 30:30: 30: 10 หากคิดตามสัดส่วนตัวเลขในพื้นที่ 15 ไร่ จะเป็นบ่อน้ำ 4.5 ไร่ นาข้าว 4.5 ไร่ พืชไร่ พืชผัก 4.5 ไร่ และที่อยู่อาศัย 1.5 ไร่

ขั้นที่สอง เกษตรกรรวมพลังกันในกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา

ขั้นที่สาม ร่วมมือกับแหล่งเงินและแหล่งพลังงาน จัดตั้งและบริการโรงสี ร้านสหกรณ์ ช่วยกันลงทุน ช่วยกันพัฒนาชีวิตของคนในชนบท ซึ่งไม่ใช่เฉพาะอาชีพเกษตรอย่างเดียว

ดังนั้น การพัฒนาตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ เริ่มจากการพึ่งตนเอง การรวมพลังกัน การร่วมมือกับองค์กรภายนอก จึงต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อม จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เราสามารถนำทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ใช้กับกิจการของวิสาหกิจชุมชนได้ คือ ทำการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ด้วยเทคโนโลยีง่าย ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นการทดแทนการนำเข้า เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองที่สมดุล มั่นคงและยั่งยืน

4. แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน เกิดจากการนำเสนอของตัวแทนเครือข่ายองค์กรชุมชนทั่วประเทศ ร่วมกับมูลนิธิหมู่บ้านและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อปี 2544 เสนอพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาของกระแสการเคลื่อนไหวของระบบความคิด การพึ่งตนเองของชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และโดยที่เศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบันจำนวนหนึ่งยังอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งในระดับภายในประเทศ และระหว่างประเทศ สมควรให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน อันจะยังผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

4.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

กัมพล นุชสมบัติ (2549) กล่าวว่า "วิสาหกิจ" แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า "Enterprise" ปกติมักจะแปลว่า "การประกอบการ"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 1082) ให้ความหมายของ "วิสาหกิจ" หมายถึง การประกอบกิจการที่ยาก สลับซับซ้อน หรือเสี่ยงต่อการขาดทุน ล้มละลาย

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548:2) ให้ความหมายว่าหมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรืออื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกันมีวิถีชีวิตร่วมกัน ประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน ระหว่างชุมชน

วิชิต นันทสุวรรณ (2547: 28) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการเพื่อจัดการ ทุน ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเอง และความพอเพียงของครอบครัว และชุมชน และกล่าวว่าการประกอบการในลักษณะวิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการที่เชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูป และการตลาดของชุมชน เข้าเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่แยกส่วน และแบ่งบทบาทให้กับกลุ่มคนที่มีทักษะหรืออาชีพเฉพาะที่แตกต่างกัน กิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนมี 3 ระดับ คือ การสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน สร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อเพียงพอับความต้องการระดับชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชนเป็นระดับก้าวหน้า

เสรี พงศ์พิศ (2548: 1) กล่าวว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการ โดยคนในชุมชน เพื่อการจัดการทุนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน

ทักษิณ ชินวัตร อ้างถึงใน ศรีปริญญา รูปกระจ่าง (2548: 22) กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนว่า หมายถึง ประชาชนในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตั้งแต่ 7 คน ขึ้นไป แล้วจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนรัฐบาลจะเข้าไปให้ความรู้ ให้โอกาส ให้เข้าถึงแหล่งเงินทุน เพื่อกลุ่มเหล่านั้นจะได้ผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อจำหน่าย ทั้งในชุมชนหรือออกไปนอกชุมชน เป็นธุรกิจขนาดจิ๋วระดับชุมชน ไม่ใช่เป็นวิสาหกิจเฉพาะในครอบครัว แต่วิสาหกิจชุมชนหมายความว่าหลายครอบครัวมารวมตัวกันผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อส่วนรวม

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบกิจการของคนในชุมชน โดยอาศัยทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักผสมผสานกับเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อการพึ่งตนเอง และสร้างรายได้ของคนในชุมชน ด้วยการจัดการทุนอย่างสร้างสรรค์

4.2 ความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นการส่งเสริมความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ อันจะส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะเป็นการเปิดโอกาสในการพัฒนาไปพร้อม ๆ กันระหว่างเครือข่าย ทั้งเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนด้วยกัน เครือข่ายภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ เป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย

วิสาหกิจชุมชนจึงแตกต่างกับธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพราะอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ใช้กฎเกณฑ์เรื่อง ทุน และ แรงงาน มาวัดขนาดและความสำเร็จ การดำเนินงานมุ่งเน้นการสร้างผลกำไร (กระทรวงอุตสาหกรรม: 2545. 17-19) ส่วน

วิสาหกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชนหรือเครือข่าย ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไรให้มากที่สุด แต่ต้องตอบสนองการอยู่ร่วมกัน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

4.3 แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน มีฐานคิดอยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนไม่ใช่กิจกรรมเดี่ยว ที่มีการผลิตในปริมาณที่มากเพื่อมุ่งสู่ตลาดใหญ่ แต่เป็นกิจกรรมที่ชุมชนคิดได้จากการเรียนรู้ จากการสำรวจวิจัยสภาพของตนเอง รวมทั้งศักยภาพ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่ยังไม่มีกระบวนการเพิ่มมูลค่า เป็นกิจกรรมที่ทำกิน ทำใช้ แทนการซื้อจากตลาด และเพิ่มปริมาณเพื่อตอบสนองความต้องการระดับชุมชน แล้วพัฒนาเพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชน เป็นการจัดการระบบการผลิตและบริโภคใหม่ นั่นเอง

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และวิสาหกิจชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียง	ทฤษฎีใหม่	วิสาหกิจชุมชน	เป้าหมาย
อุ่มชูตัวเองให้มีพอเพียงกับตัวเอง	ขั้นที่ 1 จัดการพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน	สร้างผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน	พึ่งตนเองได้ (Self reliance)
ในหมู่บ้านต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกล ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก	ขั้นที่ 2 ร่วมมืออย่างรอบด้านภายในชุมชน	สร้างผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ให้พอเพียงกับความต้องการของชุมชน	พอเพียงพึ่งพาอาศัยชุมชนเป็นอิสระ (Independent)
เศรษฐกิจเพื่อการแลกเปลี่ยน หรือการค้า	ขั้นที่ 3 ระดมทรัพยากรและร่วมมือกันภายนอกชุมชน	พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชน เป็นระดับก้าวหน้า	ก้าวหน้าพึ่งพิงอิงกับโลกภายนอก (Interdependent)

ที่มา: สถาบันพัฒนาวิสาหกิจชุมชน, 2546 อ้างถึงใน วิจิต นันทสุวรรณ 2547:29

จากหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และวิสาหกิจชุมชน มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เน้นการพึ่งพาตนเองระดับครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชน ลดพึ่งพิงอิงกับโลกภายนอก

ส่วน จานง แรกพินิจ อ้างถึงใน วิจิต นันทสุวรรณ (2547: 31) กล่าวว่า เป็นแนวทาง และเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนเป็นระบบที่มีกรอบ แนวคิดเฉพาะของตนเอง ดังนี้

ด้านปรัชญา สอดคล้องหรือกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญาเดียวกับสหกรณ์ และเป็นปรัชญาเดียวกับเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งให้สมาชิกช่วยเหลือกันและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

กระบวนการ เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน ให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน รู้จักโลก จนสามารถประมวลความรู้เข้าด้วยกัน นำไปกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชน อย่างมั่นคงมีศักดิ์ศรี

วิธีการจัดการ ใช้วิธีการจัดการแบบสหกรณ์ โดยองค์กรในชุมชนจัดรูปแบบที่เหมาะสม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริงของชุมชน โดยเฉพาะแผนแม่บทชุมชนว่ากลุ่มหรือสมาชิกองค์กรควรทำการผลิตแปรรูปและสร้างผลิตภัณฑ์ใดบ้าง เพื่อเพิ่มรายได้ ทดแทนการนำเข้าจากภายนอก ซึ่งจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกสร้างและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

สำหรับเสรี พงศ์พิศ (2546 ก: 48) กล่าวว่า สหกรณ์เป็นแนวคิด แนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นในยุโรปเป็นเครื่องมือให้คนรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน สร้างสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะกรรมกรและเกษตรกร ต่อมาขยายออกไปสู่อาชีพอื่น สหกรณ์ในรูปแบบที่ดำเนินการในเมืองไทย เป็นกลไกที่มีข้อจำกัดอยู่มาก ส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมกำกับของรัฐ ไม่ตอบสนองปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เปรียบเสมือนกับรถเมล์ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนกรุงได้ทั้งหมด จึงเกิดรถตู้ รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง วิสาหกิจชุมชน เปรียบเหมือนรถตู้ ซึ่งเป็นรถขนส่งเหมือนกันแต่มีขนาดเล็กกว่า มีความคล่องตัว เคลื่อนไหวได้เร็ว ไปตามเส้นทางเล็ก ๆ ซึ่งรถเมล์ไปไม่ถึง

สรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนใช้หลักปรัชญาเดียวกับสหกรณ์ และเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกเพื่อนำไปกำหนดทิศทางการพัฒนา มีเป้าหมายในการพัฒนา คือ การพึ่งพาตนเองในทุกระดับเป็นการประกอบกิจการขนาดเล็กที่คล่องตัวและตอบสนองความต้องการกลุ่มเป้าหมายได้ดี

4.4 วัตถุประสงค์ของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548:5) ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชนว่า เป็นกิจการที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเอง และมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่รวมกันในสังคม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุด และเอาเปรียบผู้บริโภค โดยสรุปวิสาหกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ส่งเสริมการใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างผลผลิตของชุมชน (2) สร้างรายได้และลดรายจ่ายให้ชุมชน (3) สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งพาตนเองโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4.5 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2546ก: 40) ได้กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน โดยมีองค์ประกอบอย่างน้อย 7 อย่าง คือ (1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ (2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน (3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน (4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานภูมิปัญญาสากล (5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ และ (7) มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย

4.6 พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ให้มีการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจไปสู่การประกอบการที่เข้มแข็งต่อไป

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ประกอบด้วยมาตรา จำนวน 34 มาตรา ซึ่งแบ่งเป็น 4 หมวด ได้แก่

หมวดที่ 1 วิสาหกิจชุมชน ที่จะขอรับการส่งเสริมตามพระราชบัญญัติ ต้องยื่นคำขอจดทะเบียนต่อกรมส่งเสริมการเกษตรและมีการต่อทะเบียนทุกปี ภายในสามสิบนับตั้งแต่วันสิ้นปีปฏิทิน หากประสงค์จะดำเนินการต่อ รวมทั้งการเลิกกิจการ ให้แจ้งให้กรมส่งเสริมการเกษตรทราบภายในสามสิบวันนับแต่เลิกกิจการ

4.6.1 คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนที่จะขอจดทะเบียน ซึ่งสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548 ก: 24) ได้กำหนดไว้ ดังนี้ (1) เป็นกิจการเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน (2) เป็นกิจการที่ดำเนินการหรือประสงค์ที่จะดำเนินการร่วมกันในชุมชน โดยคณะบุคคลที่เป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล และประกอบด้วยสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในชุมชนไม่น้อยกว่า 7 คน โดยบุคคลดังกล่าวต้องไม่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน (3) เป็นกิจการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้ เพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพื่อประโยชน์สุขของคนในชุมชน และ (4) เป็นกิจการที่ไม่จัดต่อกฎหมาย ความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน

4.6.2 รายละเอียดประกอบการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่จะขอจดทะเบียนต้องมีรายละเอียดประกอบการจดทะเบียน ดังต่อไปนี้ (1) ชื่อและที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชน (2) ชื่อและที่อยู่ของผู้มีอำนาจทำการแทนวิสาหกิจชุมชน (3) ชื่อและที่อยู่ของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และ (4) กิจการที่วิสาหกิจชุมชนมีความประสงค์จะดำเนินการ

4.6.3 สถานที่ในการขอจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน มี 2 แห่ง คือ (1) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล/แขวง (กทม.) ณ ตำบล / แขวง ที่ผู้มาขึ้นขอจดทะเบียน โดยมีเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรประจำศูนย์นั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจสอบคุณสมบัติ และเอกสารหลักฐานประกอบ ในเบื้องต้นให้ถูกต้องครบถ้วน แล้วนำเสนอต่อนายทะเบียน และ (2) สำนักงานรับจดทะเบียน ณ สำนักงานเกษตรอำเภอ / กิ่งอำเภอ / สำนักงานเกษตรเขต (กทม.)

หมวดที่ 2 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ให้การดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นไปด้วยความสมัครใจ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นการแนะนำให้การช่วยเหลือกันภายในเครือข่าย ในด้านการจัดตั้ง การศึกษาวิจัย การฝึกอบรมให้ความรู้ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายทุกระดับ

หมวดที่ 3 คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการจากส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กรรมการผู้แทนวิสาหกิจชุมชน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นกรรมการและเลขานุการ นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดให้มีคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด ทุกจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานกรรมการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเกษตรจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ

หมวดที่ 4 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิในการประกอบกิจการอย่างครบวงจร เพื่อให้มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนระดับที่มีความเข้มแข็ง และ

พึ่งตนเองได้แล้วอย่างต่อเนื่อง กำหนดให้มีคณะกรรมการประสานงานนโยบายกองทุนเพื่อพัฒนา กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนในการประสานการดำเนินงานของกองทุนต่าง ๆ ให้สามารถสนับสนุนกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรา 25 รับคำขอรับการส่งเสริมหรือสนับสนุน จากวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

มาตรา 26 การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนระดับปฐมภูมิ ในการประกอบกรขบวนการผลิต และการบริหารจัดการ

มาตรา 27 จัดให้มีมาตรการในการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งการส่งเสริมให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น

มาตรา 29 การพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์

มาตรา 30 การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการส่งเสริมสนับสนุน เงินทุน การจัดการฝึกอบรมต่าง ๆ รวมถึงการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบหรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานหรือ การส่งเสริมอื่นใดที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน

4.7 การบริหารวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบกรของชุมชน เพื่อการจัดการ ทุน ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเอง จะทำให้วิสาหกิจชุมชน เข้าใจศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ ซึ่งเป็นทุนที่แท้จริงของตนเอง แล้วนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนา โดยให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ร่วมจัดทำแผนปฏิบัติงาน ร่วมดำเนินงานตามแผน ร่วมติดตามประเมินผล ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานที่มั่นคงของสังคม ด้วยการสนับสนุนให้มีการจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการนำเอาศักยภาพ ปัญหา ความต้องการ มาวิเคราะห์ กำหนดเป็นกิจกรรม และดำเนินงานกิจกรรมที่กำหนด ตามศักยภาพ ความสามารถของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเน้นการพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก

วิชิต นันทสุวรรณ (2547: 94) ศึกษาแนวคิดจากชุมชนไม้เรียงจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นต้นแบบในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน สรุปได้ว่าชุมชนเริ่มต้นจากการศึกษาศักยภาพของตนเอง โดยการเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้โลกภายนอก แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์จัดทำแผนปฏิบัติการ กำหนดระบบบริการจัดการ และการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน และยังได้ศึกษาชุมชนตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ สรุปได้ว่าชุมชนเริ่มต้นจากการศึกษาศักยภาพของตนเอง นำข้อมูลมาจัดทำแผนแม่บทชุมชน การปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ด้วยการแต่งตั้ง

คณะกรรมการบริหาร มีการระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ ตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนเพื่อการขายผลิตภัณฑ์ และการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นเงินปันผลและกองทุนสวัสดิการให้กับสมาชิก

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545: 13-23) กล่าวถึง กระบวนการทำงานกลุ่มของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (1) การศึกษาศักยภาพและข้อมูลของตนเอง เป็นกระบวนการทางปัญญาในการเรียนรู้สภาพแวดล้อม ด้านครอบครัว ผลผลิต ทรัพยากร ภูมิปัญญา ความรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การรู้จักตนเอง เป็นกระบวนการทบทวนข้อมูลที่แสดงความเป็นจริงระดับครอบครัวตนเอง การรู้จักชุมชน เป็นข้อมูลภาพรวมซึ่งสรุปจากครอบครัวตนเอง บัญชีรับ จ่ายของครอบครัว ที่รวมกับเป็นระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และการรู้จักโลก เป็นการรู้จักสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของโลก และโลกด้านเศรษฐกิจ สังคม ข้อมูลความรู้ เทคโนโลยี ข้อมูลทางเลือกใหม่จากการเรียนรู้ศักยภาพนี้ จะต้องนำไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติงานต่อไป (2) การจัดทำแผนปฏิบัติงาน เมื่อทราบข้อมูลที่แท้จริง เข้าใจตนเอง ชุมชน และโลกแล้ว จะนำไปสู่การกำหนดทางเลือกในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นทางเลือกที่เกิดจากข้อมูล ความรู้ เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน กลายเป็นความรู้ใหม่ที่อยู่บนฐานความจริง ศักยภาพที่แท้จริง สามารถกำหนดเป็นทางเลือกหรือแผนปฏิบัติงาน โครงการกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนที่มองเห็นส่วนประกอบเพื่อกำหนดปัจจัยที่จะสนับสนุน รวมทั้งกำหนดผู้รับผิดชอบให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพสูงสุด (3) การดำเนินงานตามแผน เป็นการบริหารความเชื่อมโยงระหว่างทุนต่าง ๆ เพราะการบริหารขององค์กรชุมชน คือ หลักเกณฑ์กำกับความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับงานภายในกลุ่ม เช่น สมาชิก และคุณสมบัติของสมาชิก ระบบการผลิต ระบบตลาด ระบบบัญชี เป็นต้น การดำเนินกิจกรรมมี 2 ลักษณะ คือ สมาชิกร่วมกันทำโดยตลอด ในลักษณะงานรวม เช่น กิจกรรมร้านค้า กิจกรรมโรงสี และกิจกรรมที่สมาชิกแยกกันทำ แต่มีการรวมกันในเรื่องการจัดการบางอย่าง มีลักษณะเป็นกิจกรรมอาชีพของสมาชิก เช่น การปลูกผัก กิจกรรมปรับปรุงคุณภาพทุเรียน (4) การติดตามประเมินผล เป็นการรวบรวมข้อมูลด้วยการพูดคุย การประชุมที่เกี่ยวกับผลของการปฏิบัติงาน โดยให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลให้มากที่สุด เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับแผนการปฏิบัติงานที่วางไว้ เพื่อหาสาเหตุข้อบกพร่องนำไปปรับปรุงแก้ไขงานที่มีลักษณะคล้ายกันในอนาคต อาจแบ่งประเภทการประเมินผลตามระยะเวลาได้ 3 ระยะ คือ ก่อนการดำเนินงาน ระหว่างการดำเนินงาน และหลังการปฏิบัติงาน

สรุปได้ว่า การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนเริ่มจากวิสาหกิจชุมชนศึกษา วิเคราะห์ ศักยภาพของตนเอง เพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน แล้วปฏิบัติตามแผนที่กำหนดขึ้น ด้วยการบริหารความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรต่าง ๆ และการประเมินผลการทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) การศึกษาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน

การให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ค้นหาและเรียนรู้ศักยภาพของชุมชนด้วยตนเอง เป็นการได้เรียนรู้การพัฒนาของชุมชนตนเองในอดีต และสถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน เป็นการทบทวนตนเอง เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชุมชนในอดีต ปัจจุบัน ว่ามีลักษณะเด่น ลักษณะด้อยอย่างไรบ้าง ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งที่มียู่ เกิดความภูมิใจ รักและหวงแหน พร้อมทั้งจะสานต่อให้เกิดการพัฒนาด้านอาชีพ รายได้ คุณภาพชีวิต มีขั้นตอนดังนี้

1.1) การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลของชุมชน สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น สมาชิกเก็บข้อมูลเอง ด้วยการใช้แบบสอบถาม การพบปะพูดคุย หรือประสานผู้รู้ ผู้เฒ่า พระ ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ มาเพื่อเล่าประสบการณ์ให้กับที่ประชุมฟัง ข้อมูลชุมชนมี 2 ประเภทคือ ข้อมูลจากภายในและภายนอกชุมชน

(1) ข้อมูลภายใน คือ ข้อมูลที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ร่วมกันเก็บ วิเคราะห์ ที่เป็นทั้งข้อมูลพื้นฐานศักยภาพ ปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากปราชญ์ ผู้รู้ ทุนในสังคม และข้อมูลเศรษฐกิจของชุมชน

(2) ข้อมูลนอกชุมชน คือ ข้อมูลที่มีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น นโยบายรัฐบาล เศรษฐกิจทุกระดับ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก

1.2) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้อง ร่วมกันคิด วิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนต่อไป

สรุปได้ว่า การศึกษาศักยภาพของชุมชน เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม เพื่อค้นหาทุนของวิสาหกิจชุมชน โดยให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้ร่วมในการรวบรวม คิดวิเคราะห์ ข้อมูล แล้วนำไปกำหนดเป็นแผนการปฏิบัติงาน โครงการ กิจกรรม ซึ่งการศึกษาศักยภาพชุมชน จะศึกษาในด้านต่าง ๆ คือ

1) ด้านเศรษฐกิจ เช่น สภาพการผลิต การใช้ปัจจัยการผลิต รายรับ รายจ่าย ต้นทุนการผลิต ราคาผลผลิต ทรัพย์สิน หนี้สิน เป็นต้น

2) ด้านสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต กลุ่ม องค์กร เป็นต้น

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

2) **การจัดทำแผนปฏิบัติงาน** การจัดทำแผนการปฏิบัติงานเป็นการตัดสินใจไว้ล่วงหน้าของวิสาหกิจชุมชนว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร และใครเป็นผู้ทำ เป็นการเชื่อมจากปัจจุบันไปสู่อนาคตตามต้องการที่เหมาะสมกับศักยภาพ ขีดความสามารถ และความพร้อมของวิสาหกิจชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545:18) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึง การกำหนดวัตถุประสงค์ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ พร้อมกับมีการกำหนดขั้นตอน วิธีการ รายละเอียดต่าง ๆ ที่จะดำเนินการเพื่อให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546: 9) กล่าวว่า แผนชุมชน หมายถึง แผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชน ที่ร่วมกันคิดแบบมีส่วนร่วมและจัดทำขึ้น โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ห้มาก่อน ซึ่งจะบอกทิศทางพัฒนาว่าจะไปทางใด ภายใต้อำนาจ ภารกิจ และวิธีการอย่างไร การจัดทำแผนจะต้องใช้ข้อมูลที่ชุมชนได้มาจากการเรียนรู้

คณะทำงานประสานงานและเตรียมวิทยากรกระบวนการ (ม.ป.ป.: 2) กล่าวว่า แผนชุมชน หมายถึง กิจกรรมพัฒนาที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน หรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามความต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกันได้ โดยคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอกด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก บางกิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถทำได้เอง ก็สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกได้

สรุปได้ว่า การจัดทำแผนปฏิบัติงาน เป็นการที่วิสาหกิจชุมชนกำหนดรายละเอียดไว้ล่วงหน้าว่าจะดำเนินงานอย่างไร ที่ไหน เมื่อไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบและใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง

วิธีการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โครงการ

(1) กำหนดแผนงาน โครงการ ด้วยการยึดหลักคิด คือ จะทำอะไร ทำไมต้องทำ ทำเพื่ออะไร (แก้ปัญหาหรือพัฒนาอะไร) ทำอย่างไรบ้าง ใครทำ ทำที่ไหน เท่าไร ต้องลงทุนอะไรบ้าง จะหาทุนมาจากไหนบ้าง มีวิธีการบริหารจัดการอย่างไร วิสาหกิจชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้อะไรบ้าง

(2) การจำแนกแผนปฏิบัติงาน หลังจากที่ได้แผนแล้วควรพิจารณาตรวจสอบว่ามีกิจกรรม โครงการอะไรบ้างที่ทำอยู่และเป็นประโยชน์ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์และเป้าหมาย เลือกไว้ดำเนินการโดยทั่วไปแล้วแผนชุมชน แยกได้ 2 ส่วน คือ (1) แผนที่วิสาหกิจชุมชนดำเนินการได้เอง เป็นกิจกรรมที่ใช้ทุน แรงงาน และวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น (2) แผนที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากแหล่งปัจจัยภายนอกชุมชนจากแหล่งใดบ้าง

(3) การกำหนดผู้รับผิดชอบแผนงาน โครงการ กิจกรรม ให้ชัดเจน เพื่อเป็นแกนหลักในการผลักดันให้มีการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนด

(4) ได้แผนปฏิบัติงาน ซึ่งแผนที่ได้ในขั้นนี้ จะมีความสมบูรณ์เพราะผ่านความคิดเห็นจากสมาชิกทุกคน ของวิสาหกิจชุมชน

สรุป การปฏิบัติงานของวิสาหกิจชุมชน จะต้องมีการจัดทำแผนการปฏิบัติงาน โดยกำหนดรายละเอียดขั้นตอน วิธีการ ที่จะปฏิบัติงาน ตามศักยภาพ และความพร้อมของวิสาหกิจชุมชน ที่ผ่านความคิดเห็นของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

3) การดำเนินงานตามแผน

หลังจากที่สมาชิกร่วมคิด วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ แล้วก็จะกำหนดเป็นแผนการดำเนินงาน ที่สามารถปฏิบัติได้ทันที เพราะเป็นแผนที่คิดแบบพึ่งพาตนเองเป็นหลักตามศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกแผนงานชุมชนจะดำเนินการเองได้ทั้งหมด ในบางกิจกรรมอาจต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนจะต้องจัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ให้ช่วยสนับสนุนให้แผนการดำเนินงานสามารถดำเนินการได้ต่อไป โดยการขอสนับสนุนด้านวิชาการ ความรู้ ทักษะเพื่อการปฏิบัติงานตามแผน รวมทั้งการบริหารจัดการ ด้วยการดำเนินการดังนี้ (1) จัดระบบการบริหารจัดการ (คน) โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารแผน เพื่อทำหน้าที่สนับสนุน ช่วยเหลือ ติดตามการปฏิบัติงานตามแผน องค์ประกอบของคณะกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนเป็นผู้กำหนดเองตามลักษณะของกิจกรรม (2) การบริหารและจัดการแผน (ทรัพยากร) โดยการเชื่อมโยงโครงการที่กำหนดขึ้น ให้สอดคล้องเกื้อกูลกัน (3) กองทุนสมทบกิจกรรมชุมชน (เงิน) เพื่อเป็นเงินทุนเริ่มต้นในการปฏิบัติงานตามแผน ซึ่งแหล่งทุนอาจจะได้มาจากการออมทรัพย์ของชุมชน โครงการจากรัฐบาล กระทรวง ทบวง กรม อบต. ฯลฯ แต่จะต้องบริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนในชุมชนและเกิดความองงายเพื่อการบริหารสมาชิกต่อไป (4) ด้านการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้วิชาการ ฝึกทักษะ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้ให้กับสมาชิก ด้วยการฝึกอบรม ศึกษาดูงานพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ ตลอดจนการฝึกปฏิบัติจริงตามความจำเป็น (5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติงานตามแผน เพื่อการควบคุม กำกับ การปฏิบัติงาน และการเรียนรู้ต่อเนื่องเป็นการสร้างประสบการณ์ให้แก่สมาชิก

4) การติดตามประเมินผล

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน มีความจำเป็นที่ต้องมีการติดตามนิเทศ ประเมินผล โดยสมาชิก และอาจร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน หากมีปัญหาจะได้กำหนดแนวทางแก้ไขได้ทันเวลา ซึ่งวิธีการติดตามประเมินผลทำได้ดังนี้ (1) การจัด

ประชุม วิสาหกิจชุมชนควรมีการกำหนดวัน เวลา สถานที่ ที่แน่นอน เช่น เดือนละครั้ง กำหนดวันที่ 10 ของทุกเดือน เพื่อการรายงานผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ (2) การติดตามงานตามแผนการปฏิบัติงาน คณะกรรมการหรือผู้ควบคุมงาน ต้องลงไปดูสภาพการปฏิบัติงานจริง ตามช่วงระยะเวลา เป็นการติดตามงานระหว่างการดำเนินงาน (3) การรายงานความก้าวหน้า โดยผู้ปฏิบัติงานต้องรายงานความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงาน ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

4.8 แนวทางบริหารจัดการการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และยังคงคล่องหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นปรัชญาเดียวกับสหกรณ์ (วิชิต นันทสุวรรณ 2547: 31) ที่มุ่งให้สมาชิกช่วยเหลือกันและพึ่งตนเองได้ในที่สุด ด้วยการรวมตัวของวิสาหกิจชุมชนนั้น เมื่อชุมชนหนึ่งเป็นผู้ผลิต เช่น ปลูกข้าว ปลูกผัก แล้วมีผู้บริโภค คือกินข้าว กินผัก กินไก่ กินกุ้ง แต่หากมีมาก วิสาหกิจชุมชนจะนำเอาของผลิตได้ในพื้นที่มาแปรรูป หรือนำเอาของที่ผลิตได้ในชุมชนขายในพื้นที่ หรือส่งออกขายนอกพื้นที่ เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการสร้างงานขึ้น เป็นตัวกลางนำความรู้ ทักษะ ความชำนาญ มาพัฒนาเป็นสินค้า นำไปสร้างรายได้ ชุมชนก็มีความพอเพียงเกิดขึ้น ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินงานด้านองค์กร ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านทุน ด้านสวัสดิการ ดังนี้

1) ด้านองค์กร ด้านองค์กร หมายถึง การประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตลอดจนการมอบหมายหน้าที่และอำนาจความรับผิดชอบ ให้กับบุคลากร ที่ปฏิบัติงานในกิจกรรมต่าง ๆ หากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จัดองค์กรไม่เหมาะสม กิจกรรมจะไม่สามารถประสานการใช้ทรัพยากรขององค์กรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้น ควรมีการจัดโครงสร้างองค์กรเพื่อทำหน้าที่ดำเนินงาน การจัดโครงสร้างองค์กรเป็นการแบ่งภารกิจของแต่ละคนให้รับผิดชอบสอดคล้องซึ่งกันและกัน โดยมีการจัดทำผังองค์กรให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลฝ่ายต่าง ๆ อำนาจ ชีระวานิช (2544: 280) กล่าวว่า การจัดโครงสร้างองค์กรเกิดขึ้นเองตามกิจกรรมและปริมาณงาน เมื่อกิจการเติบโตขึ้น การกำหนดงาน ตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ก็จะเป็นไปตามลักษณะของปัญหา และจะกำหนดเป็นโครงสร้างที่เป็นทางการแบบถาวร ส่วน วสันต์ ภูเกียรติภูณ. (2549: 11) กล่าวว่า การจัดโครงสร้างองค์กร ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนไม่สลับซับซ้อนมากนัก ส่วนใหญ่จัดในรูปแบบคณะกรรมการบริหาร มีการแบ่งหน้าที่กันปฏิบัติโดยความเห็นชอบของสมาชิกซึ่งกระทำกันในที่ประชุมใหญ่ คณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย (1) ประธาน ทำหน้าที่ควบคุม ดูแล ประสานงาน และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ (2) รองประธาน ทำหน้าที่ช่วยเหลือประธาน และทำหน้าที่แทนประธานหากประธานไม่อยู่ (3) ทรัพย์กัญ ทำหน้าที่ด้านการเงินและบัญชี (4) ประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร (5) เลขานุการ ทำหน้าที่จัด

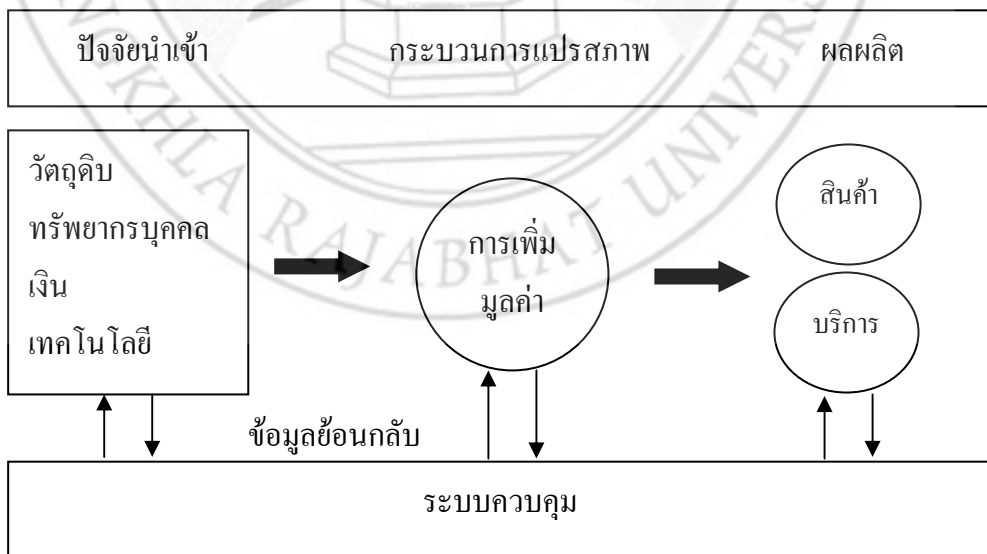
รายงานการประชุม นอกจากนั้น อาจมีกรรมการที่รับหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะกิจกรรมที่ดำเนินงานนั้น เช่น กรรมการรับผิดชอบเรื่องการผลิต กรรมการรับผิดชอบการตลาด กรรมการรับผิดชอบตรวจสอบวัสดุและสินค้าคงเหลือ เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การจัดโครงสร้างองค์กรในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ควรกำหนดวัตถุประสงค์การดำเนินงานให้ชัดเจน และกำหนดโครงสร้างแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามลักษณะของกิจกรรมและสภาพของปัญหา

2) **ด้านการผลิต** การผลิตประกอบด้วยกิจกรรมในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลผลิตที่ต้องสร้างคุณภาพตามความต้องการของลูกค้า ทั้งผลผลิตที่มีตัวตน และผลผลิตในรูปของบริการ ซึ่งจากผลผลิตที่แตกต่างกันนี้ทำให้กระบวนการผลิตแตกต่างกันไปด้วย

2.1) กระบวนการผลิต

อำนาจ ชีระวานิช (2544: 307) กล่าวว่า กระบวนการผลิตมีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ส่วน ดังนี้ (1) ปัจจัยนำเข้า เป็นทรัพยากรทั้งหมดที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ อาจเป็นทั้งวัตถุดิบ ทักษะ ความรู้ ภูมิปัญญาของบุคลากร เครื่องมือเครื่องจักร ข้อมูลข่าวสาร (2) กระบวนการแปรรูป (Transformation processes) เป็นกระบวนการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับปัจจัยนำเข้า เพื่อเปลี่ยนให้เป็นผลผลิต หรือผลิตภัณฑ์ และยังรวมถึงขั้นตอนการปฏิบัติงานและเทคโนโลยี (3) ผลผลิต เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีตัวตน และไม่มีตัวตนที่ทำการผลิตขึ้น เช่น ก๋วยเตี๋ยว คำแนะนำของแพทย์แผนโบราณ (4) ระบบควบคุม เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกำกับดูแล แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการผลิตของกิจการ ซึ่งการควบคุมจะต้องดำเนินการทั้งในขั้นตอนของปัจจัยนำเข้า กระบวนการแปรรูป และผลผลิต (5) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นข้อมูลที่ได้จากการกำกับดูแลการผลิต

ภาพที่ 3 ระบบในกระบวนการผลิต

2.2) ประเภทของการผลิต

การผลิตสินค้าและบริการ มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ซึ่ง อานาจ ชีระวานิช (2544: 309) จำแนกวิธีการและเวลาที่ใช้ในกระบวนการ ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้ (1) การผลิตแบบสายประกอบ (Assembly process) เป็นการผลิตสินค้าจำนวนมาก อาจผลิตสินค้าเพียงมาตรฐานเดียวหรือไม่ก็ชนิด ช่วงเวลาในการผลิตยาวอย่างน้อยช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น การผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป รองเท้ากีฬา (2) การผลิตอย่างต่อเนื่อง (Continuous process) เป็นการผลิตอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่งตามธรรมชาติของสินค้า อาจเป็นหลายวันหรือหลายเดือน จนถึงสิ้นสุดการผลิตโดยไม่มีการหยุดชะงัก เช่นการผลิตเบียร์ ไวน์ (3) การผลิตตามตั้ง (Intermittent process) เป็นการผลิตเวลาสั้น ๆ ตามชนิดสินค้าที่เปลี่ยนไป ธุรกิจขนาดย่อมจำนวนมากใช้การผลิตลักษณะนี้ หรือที่เรียกว่า การผลิตชิ้นงานใช้เครื่องจักรง่าย ๆ เทคโนโลยีไม่ซับซ้อน เช่น การทำเครื่องประดับ (4) การผลิตแบบจำแนกรายการสินค้าจากวัตถุดิบ (Analytical process) เป็นการแยกวัตถุดิบออกเป็นส่วนต่าง ๆ เช่น ธุรกิจรับซื้อซากรถยนต์แล้วรีไซเคิลชิ้นส่วนออกเป็นรายการเพื่อนำไปจำหน่าย (5) การผลิตแบบสังเคราะห์ (Synthetic process) เป็นการนำวัตถุดิบมารวมกันเพื่อผลิตสินค้าสำเร็จรูป หรือเปลี่ยนสินค้าให้แตกต่างไปจากเดิม เช่น โรงงานทำยางแท่งเปลี่ยนน้ำยางโดยใช้สารเคมีให้เป็นสินค้า (6) การผลิตแบบสกัดวัตถุดิบให้เป็นสินค้า (Extractive process) เป็นการนำสินค้าแยกออกจากวัตถุดิบ เช่น กิจการเหมืองแร่

2.3) ลักษณะผลิตภัณฑ์ การผลิตของวิสาหกิจชุมชน ดำเนินการเพื่อให้เกิดผลผลิต และการบริการต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดการทุน ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีเข้าด้วยกัน สมาชิกจะต้องประชุมหารือกัน เพื่อให้ได้คำตอบว่าจะผลิต สินค้าหรือบริการอะไร ผลิตทำไปทำไม สถานที่ผลิตหรือสถานที่ให้บริการอยู่ที่ไหน ผลิตแล้วจำหน่ายที่ใดและเมื่อไหร่ ใครเป็นผู้ผลิตหรือผู้ให้บริการ และจะใช้วิธีการผลิตอย่างไร (วิชิต นันทสุวรรณ, 2544: 25) กล่าวว่าวิสาหกิจชุมชนมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการ ดังต่อไปนี้ (1) การแปรรูปอาหารหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตทางการเกษตร เพื่อการพึ่งตนเองและเพิ่มมูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน (2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องดื่ມเพื่อสุขภาพ ไวน์ผลไม้พื้นบ้าน การแปรรูปพืชผักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานชุมชน เป็นต้น (3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น น้ำปลา ปุ๋ย เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น (4) การพัฒนาระบบการตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ลานค้า (ตลาด) ชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

2.4) การจัดหาวัตถุดิบ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการซื้อวัตถุดิบเพื่อผลิตสินค้า หรือเพื่อจำหน่ายให้ผู้เกี่ยวข้อง โดยต้องทราบคุณลักษณะสินค้า การดูแลรักษา และการเก็บรักษา สินค้าคงเหลือ

2.5) การควบคุมการปฏิบัติงาน เป็นการกำหนดวิธีการควบคุมการผลิตสินค้า และบริการที่ครอบคลุมถึงการควบคุมปริมาณการผลิตให้ได้ปริมาณตามช่วงเวลาที่ต้องการ การควบคุมคุณภาพการผลิตให้ได้คุณภาพมาตรฐานสม่ำเสมอ การควบคุมเครื่องจักรอุปกรณ์การผลิตไม่ให้เสียหาย การควบคุมการใช้แรงงานให้พอดีกับการผลิต การควบคุมต้นทุนการผลิตไม่ให้สูง

3) ด้านการตลาด

การตลาด หมายถึง ขั้นตอนการติดต่อสอบถามความต้องการสินค้าของลูกค้า การจัดหาสินค้าและบริการส่งให้ลูกค้าเพื่อตอบสนองความต้องการ

การตลาดของวิสาหกิจชุมชน เริ่มต้นควรพิจารณาช่องทางที่จำหน่ายสินค้าที่ไม่ สลับซับซ้อนมากนัก หากเป็นสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค พิจารณาถึงชุมชน หมู่บ้าน หรือตำบลที่ วิสาหกิจชุมชนตั้งอยู่หรือสถานที่ใกล้เคียงกันเพื่อทดลอง จำหน่าย ฝึกหัดขั้นตอนการขาย การเก็บเงิน การบริการจัดการในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตลาดจนกระทั่งสามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณมาก มีคุณภาพสม่ำเสมอ จึงพิจารณาถึงตลาดที่อยู่ห่างไกลออกไป ซึ่งกิจกรรมทางด้านการตลาด มีดังนี้

3.1) การกำหนดเป้าหมายตลาด การกำหนดความต้องการผลิตภัณฑ์ วิสาหกิจ ชุมชนจะต้อง มีข้อมูลข่าวสารว่าจะจำหน่ายสินค้าให้ใคร จำนวนเท่าไร และเมื่อไหร่ รวมทั้งจะ จัดการอย่างไรกับสินค้า คงเหลือและวัตถุดิบคงเหลือเพื่อมิให้เงินสดจมอยู่กับสิ่งเหล่านี้มากเกินไป

3.2) การกำหนดราคาสินค้า เป็นการคำนวณต้นทุนสินค้า ต้องนำต้นทุนคงที่ ซึ่งแปลงเป็นต่อหน่วยสินค้านำมาบวกกับต้นทุนผันแปรต่อหน่วยเข้าด้วยกัน (1) ต้นทุนคงที่ หมายถึง ต้นทุน ที่ต้องใช้จ่ายอย่างถาวร แม้จะผลิตหรือไม่ผลิตสินค้าก็ตาม เช่น ค่าที่ดิน ค่าอาคาร โรงเรือน ค่าวัสดุ อุปกรณ์การผลิต เป็นต้น ในการคำนวณต้นทุนคงที่วิสาหกิจชุมชนจะต้องแปลงสิ่งเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่าย ต่อหน่วยสินค้าด้วย มีวิธีการคิดง่าย ๆ โดยแตกค่าใช้จ่ายทั้งหมดของต้นทุนนั้น ๆ ออกเป็นค่าใช้จ่ายต่อปี ทยอยเป็นต่อเดือนและเป็นต่อวัน จนสามารถคำนวณหาต้นทุนสินค้าที่ผลิตได้ (2) ต้นทุนผันแปร หมายถึง ต้นทุนที่ต้องจ่ายสำหรับการผลิตสินค้าในครั้งนั้น ๆ เช่น ค่าวัตถุดิบ ค่าบรรจุภัณฑ์ ค่าแรงงาน ค่าขนส่ง ค่าไฟฟ้า ค่าบรรจุภัณฑ์

3.3) การบริหารการขาย เป็นการดำเนินงานเพื่อนำสินค้าออกสู่ตลาด วิชาทฤษฎีชุมชนควรมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือหลายคนทำหน้าที่เป็นฝ่ายการตลาด เพื่อหาช่องทางที่จะนำสินค้าออกจำหน่าย ช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่สำคัญ ได้แก่ ช่องทางผู้ผลิตถึงผู้บริโภคโดยตรง ช่องทางผู้ผลิตค้าปลีกไปยังผู้บริโภคและช่องทางจากผู้ผลิตผ่านผู้ค้าปลีกไปยังผู้บริโภค วิชาทฤษฎีชุมชนควรสร้างช่องทางจำหน่ายสินค้าที่เป็นเครือข่ายทั้งระดับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ โดยจัดตั้งเป็นคณะกรรมการวิชาทฤษฎีชุมชนระดับต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าในเครือข่ายซึ่งกันและกัน

3.4) การส่งเสริมการขาย การส่งเสริมการขาย เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้บริโภคมีความสนใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ไปใช้ กิจกรรมส่งเสริมการขายมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มลูกค้าใหม่ กระตุ้นให้เกิดการตลาดใช้ผลิตภัณฑ์เพิ่มยอดขาย เช่น กรณีขายตรงให้ผู้บริโภคในท้องถิ่นมีวิธีการส่งเสริมการขาย ควรประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว ทำแผ่นปลิว แผ่นพับ ชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน แจกของตัวอย่างเพื่อให้ทดลองนำไปใช้ กรณีขายผ่านคนกลาง การส่งเสริมการขาย ควร หมั่นเยี่ยมตัวแทนจำหน่าย การให้ส่วนลด เป็นต้น

4) ด้านการเงิน

การเงิน หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาเงิน และการใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ วิชาทฤษฎีชุมชนควรจัดทำแผนการเงิน แจ้งให้สมาชิกทราบ การวางแผนการเงิน ได้แก่ การกำหนดความต้องการเงินทุนจำนวนเท่าใด ระยะเวลาใด และแหล่งเงินทุนนั้นได้จากแหล่งไหน ด้วยวิธีอะไร แล้วจัดเป็นงบประมาณการเงิน ซึ่งจะแสดงถึงรายได้และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต วิชาทฤษฎีชุมชนพิจารณาถึงเงินทุนที่ได้มาจากสมาชิกเป็นอันดับแรก เช่น การระดมเงินทุนในรูปแบบเพิ่มเติม เป็นต้น นอกจากนั้นวิชาทฤษฎีชุมชนบางแห่งยังได้รับเงินอุดหนุนที่ทางราชการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ หรือแหล่งเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำ และควรกำหนดเป็นระเบียบการใช้เงินไว้เพื่อสะดวกในการควบคุม

5) ด้านการบัญชี

การบัญชี หมายถึง การเก็บรวบรวมและจัดบันทึกข้อมูลที่มีหน่วยเป็นเงินตรา แล้วจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ ตลอดจนรายงานผลให้แก่ผู้สนใจ การจัดทำบัญชีมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

5.1) การรวบรวมข้อมูลทางการเงินที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจที่เกิดขึ้นประจำวัน เช่น ใบเสร็จรับเงิน ใบกำกับสินค้า

5.2) การจัดบันทึกรายการสินค้าที่เกิดขึ้นให้ถูกต้องเป็นปัจจุบัน ตามหลักฐานทางการเงิน

5.3) การจำแนก หมายถึง การนำข้อมูลที่จัดบันทึกไว้มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ แยกประเภทหมวดผลิตภัณฑ์ หนี้สิน รายได้และรายจ่าย

5.4) การสรุปข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้จำแนกเป็นหมวดหมู่ สรุปเป็นรายงานทางการเงิน เพื่อแสดงผลดำเนินงาน ฐานะการเงิน ตลอดจนการได้มาใช้จ่ายของเงินสดในรอบระยะเวลาบัญชีหนึ่งๆ

6) ด้านสวัสดิการ

วิชิต นันทสุวรรณ (2547: 20-21) กล่าวว่า การที่วิสาหกิจชุมชน บริหารจัดการทุนให้เกิดผลประโยชน์ออกเสีย แล้วนำส่วนหนึ่งมาจัดการเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม มีดังนี้

6.1) การศึกษาเรียนรู้ นำทุนสวัสดิการมาใช้ในการศึกษาดูงานของสมาชิก ให้ทุนการศึกษาบุตรหลาน ส่งคนในชุมชนไปเรียนรู้ทักษะเฉพาะด้านเพิ่มเติม

6.2) การฌาปนกิจ ช่วยเหลือค่าทำศพเมื่อสมาชิกถึงแก่กรรม

6.3) การสาธารณะประโยชน์ เป็นการนำทุนสวัสดิการมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณะของชุมชน

6.4) ค่ารักษาพยาบาล เป็นการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาลตามการเจริญเติบโตของกองทุน

6.5) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชน ใช้ในด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ในชุมชน เช่น การรักษาความสะอาด การอนุรักษ์ป่า

6.6) บำนาญคนชรา วิสาหกิจชุมชนอาจมีข้อกำหนดให้บำนาญกับบุคคลในชุมชนที่มีอายุครบ 65 ปี จนเสียชีวิต ให้บำนาญกับสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง 30 ปีขึ้นไป

6.7) อุดหนุนการผลิตหรือประกันราคาพืชผล

5. การแปรรูปอาหาร

5.1 ความหมายการแปรรูปอาหาร

ศิริลักษณ์ สินธุวาลัย (2538: 29) ได้กล่าวถึงการแปรรูปว่าเป็นการเปลี่ยนวัตถุดิบหรืออาหารดิบมาเป็นอาหารชนิดใหม่ เพื่อให้มีอายุในการเก็บรักษาไว้ได้นานวันขึ้น อาจจะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย ซึ่งคล้ายกับการถนอมอาหารที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแปรรูปอาหาร

ทัศนีย์ ลิ้มสุวรรณ และชลดา ปรีดา (2534: 4) ได้กล่าวว่า การแปรรูปอาหารเป็นกระบวนการที่ช่วยเปลี่ยนสภาพอาหารชนิดหนึ่งไปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารหลายชนิด เช่น จากเมล็ดข้าวไปเป็นแป้งข้าวเจ้า ใช้ทำขนม ก๋วยเตี๋ยว เส้นหมี่ ขนมจีน ขนมขบเคี้ยว และใช้เป็นส่วนผสมอาหารสำเร็จรูปชนิดต่าง ๆ หรือจากเนื้อสัตว์ก็สามารถแปรรูปได้เช่น ลูกชิ้น หมูยอ แหนม กุนเชียง เป็นต้น

วสันต์ กู้เกียรติกุลและคณะ (2538: 4) ได้ให้ความหมายของการแปรรูปอาหารว่า หมายถึง วิธีการจัดการอาหารโดยการแปรสภาพไปจากเดิม เพื่อการเก็บรักษาไว้บริโภค ในช่วงระยะเวลาสินค้าขาดแคลน

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า การแปรรูปอาหาร หมายถึง การนำเอาวัตถุดิบมาเปลี่ยนรูปแบบเสียใหม่ โดยการใช้วิธีการด้านเทคโนโลยีเข้าช่วยเพื่อให้ได้สินค้าชนิดใหม่ ที่เก็บรักษาไว้ได้นานกว่าผลผลิตเดิม อาจอยู่ในสภาพสด อาหารกึ่งสำเร็จรูป อาหารสำเร็จรูป

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการแปรรูปอาหาร ได้มีหน่วยงานที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแปรรูปอาหาร ไว้ดังนี้

กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร (2534) ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาความสูญเสียของผลผลิตเกษตรเนื่องมาจากการเน่าเสีย และเสื่อมคุณภาพที่มีผลกระทบต่อราคาอย่างมาก ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากเกษตรกรขาดความรู้และวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยวในขณะเดียวกันเกษตรกรบางรายมีความรู้เรื่องการแปรรูปอาหารผลผลิตเกษตรเบื้องต้นอยู่บ้างแล้ว แต่ขาดการปฏิบัติเนื่องจากขาดเงินทุนในการดำเนินงาน นอกจากนั้นการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรในรูปวัตถุดิบทำให้เกษตรกรขายสินค้าได้ในราคาต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าเกษตรส่วนใหญ่มีน้ำหนักและกินเนื้อที่ในการขนส่ง ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่งต่อหน่วยสูงประกอบกับสินค้าเกษตรเหล่านั้นส่วนใหญ่จำเป็นต้องผ่านการแปรรูปก่อนจึงจะนำไปบริโภคได้ ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรเป็นการทำให้สินค้าเกษตรมีมูลค่าเพิ่มและราคามีเสถียรภาพมากขึ้น การแปรรูปสินค้าเกษตรจึงจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน ทั้งในด้านความรู้และเงินทุน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพื่อการแก้ปัญหาในเรื่องคุณภาพและการเก็บรักษาสินค้าเกษตร การว่างงานของเกษตรกร การเคลื่อนย้ายแรงงาน เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและเพิ่มรายได้ของเกษตรกร การแปรรูปผลผลิตเกษตรจัดได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมขั้นปฐมในระดับครัวเรือนและชนบท ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ และเงินทุนเพื่อให้เกิดผลต่อเกษตรกรอย่างต่อเนื่องและจริงจังต่อไป

6. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

6.1 ความหมาย ความรู้ในความหมายต่างๆ ที่นักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้มีหลายประการ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520: 16) กล่าวว่า หมายถึง พฤติกรรมขั้นต้นซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ อาจโดยการนึกได้ การมองเห็นหรือได้ยิน ความรู้ขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย กฎ ทฤษฎี โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหา เป็นต้น สอดคล้องกับวิชัย วงษ์ใหญ่ (2523: 130) ที่ให้ความหมายว่า เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจำได้ ระลึกได้ โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในที่นี้คือกฎ เกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

ชวาล แพรัตกุล (2526: 201) กล่าวว่า เป็นการแสดงออกของสมรรถภาพสมองด้านความจำ โดยใช้วิธีระลึกออกมาเป็นหลัก และจิตรา วสุวานิช (2528: 6) ให้ความหมายของความรู้ว่าเป็นการจำเรื่องราว รายละเอียด ที่ปรากฏในตำรา หรือสิ่งที่ได้รับการบอกกล่าวได้

สุโท เจริญสุข (2520: 57) กล่าวว่า ความรู้เป็นรูปแบบของพฤติกรรมหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้ ผลของการเรียนรู้จะออกมาในพฤติกรรม 3 รูปแบบ คือ (1) เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ (2) เกิดความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้คล่องแคล่ว ถูกต้อง รวดเร็ว (3) เกิดเป็นความรู้สึกลึกซึ้งทางด้านอารมณ์ คุณค่า คุณธรรม ความรัก และจากการเกิดการเรียนรู้ของคนเกิดจากประสบการณ์ 3 ประการ (เชิธรศิริ วิวิธศิริ. 2527: 19-20) คือ (1) การเรียนรู้จากประสบการณ์ธรรมชาติ คือ การเรียนรู้จากสภาพธรรมชาติที่มีอยู่ (2) การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ทางสังคม ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การเรียน การอ่านหนังสือพิมพ์ (3) การเรียนรู้จากสถานการณ์การเรียนการสอน คือ การมีผู้แทนจากสถาบันจัดอันดับการเรียนรู้อย่างมีจุดมุ่งหมายและต่อเนื่อง

จากทฤษฎีของนักวิชาการดังกล่าวพอสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง การที่บุคคลมีความสามารถในการจำ รับรู้ข้อมูล กฎเกณฑ์ ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ เช่น การสังเกต การค้นคว้า และสามารถแสดงพฤติกรรมออกมาให้บุคคลอื่นรับทราบได้ ด้วยการสังเกตหรือการวัด

6.2 การประเมินผลด้านความรู้ หมายถึง การประเมินการเปลี่ยนแปลง จากความรู้เดิมในเนื้อหาและทักษะในการใช้เนื้อหาความรู้ เบนจามิน บี บลูม (Benjamin B. Bloom: 1971 อ้างถึง ใน อัญชิสา สรรพวัตร. 2544: 39) ได้จำแนกระดับความรู้ไว้ 6 ระดับ ดังนี้

1) ระดับระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเฉพาะเรื่อง วิธีปฏิบัติ กระบวนการ และแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้ คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้

2) ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ และเปรียบเทียบกับความคิดอื่น ๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้

3) ระดับของการนำไปใช้ (Application) สามารถนำเอาข้อเท็จจริงและความคิดที่เป็นนามธรรม (Abstract) ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

4) ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วน เป็นประเภท หรือ การนำข้อมูลมาประกอบกันเพื่อการปฏิบัติของตนเอง

5) ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การนำข้อมูล แนวความคิด มาประกอบกันแล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creative) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม

6) ระดับของการประเมินผล (Evaluation) คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมผล และการวัดข้อมูลมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

ดังนั้น เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ได้อ่าน รับชม หรือฟังสาร เพื่อจูงใจให้เห็นถึงหลักการ วิธีการ ข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงประโยชน์ ของวิสาหกิจชุมชน แล้วจะเกิดความเข้าใจ และจดจำเนื้อหา ซึ่งอาจจะไม่ครอบคลุมทั้งหมด แต่การรับรู้บ่อยครั้ง ก็จะทำให้ผู้รับข่าวสารได้ข้อมูลต่าง ๆ โดยไม่รู้ตัว

ด้วยเหตุนี้ การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารที่เป็นความรู้ ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะสมาชิกวิสาหกิจชุมชน อาจจำเป็นต้องมีการใช้สื่อมวลชน และสื่อบุคคลเข้ามาเป็นเครื่องมือ ในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน เพราะสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับการศึกษา และความรู้แตกต่างกันออกไป ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการละเลยข้อมูลข่าวสาร การไม่ติดตามข้อมูลข่าวสาร อาจส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดี และไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติให้เป็นไปตามแนวทางการดำเนินงานที่สมาชิกได้ร่วมกันกำหนดไว้

7. แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

การรับรู้ข่าวสาร มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ ถ้าขาดการติดต่อสื่อสารก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะการติดต่อสื่อสารเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจระหว่างบุคคล องค์กรสังคม สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ไชมอน (Simon, 1960: 54 อ้างถึงใน เจริญ บุญชาติชัย 2535: 15) เสนอไว้ ดังนี้ คือ (1) ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อถือหรือการรับรู้ (Cognitive Material) ได้แก่ เรื่องราวต่าง ๆ และข้อเท็จจริง (2) ปัจจัยที่เกี่ยวกับการจูงใจและอารมณ์ (Motivate and Emotion Material) ได้แก่ บรรยากาศที่เกี่ยวกับอารมณ์ ทัศนคติ ปฏิกริยา และความจงรักภักดี ความรู้สึกสนับสนุน หรือไม่เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ต้องการ

ปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อการรับรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ การถ่ายทอดข่าวสาร ความคิดเห็น และทัศนคติจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรมะ สตะเวทิน (2533:74) กล่าวถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนว่าเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในสังคม แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยอื่น ๆ ประกอบกับ ไม่ได้เข้าไปมีบทบาทโดยตรง เป็นเพียงผู้สนับสนุนความคิด ทัศนคติ พฤติกรรม ค่านิยม ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่จะต้องอาศัยความรู้ หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน จึงไม่ใช่มีอิทธิพลที่เกิดขึ้นหรือเกิดการเปลี่ยนแปลง ในระยะเวลาอันสั้น นอกจากนี้ยังมีสื่ออีก 2 ประเภท ที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ได้แก่ สื่อประเภท โสตทัศนูปกรณ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ ฯลฯ ผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับข่าวสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การรับรู้ข่าวสาร มีความสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม การรับรู้ข่าวสารที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ได้รับจากสื่อประเภทต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน จึงเป็นสิ่งที่เกื้อกูลกันที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหาร จังหวัดสงขลา มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอจะประมวลได้ดังต่อไปนี้

วิวัฒน์ ภูคนองศรี (2537: 4) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานตำรวจสัมพันธ์ในจังหวัดปัตตานี พบว่า ผู้ที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไปมีส่วนร่วมมากกว่าผู้มีอายุต่ำกว่า ผู้มีขนาดครอบครัว 4 - 6 คนมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่มีขนาดครอบครัวไม่เกิน 3 คน

ศุภฤกษ์ โรจนธรรม (2532: 94 - 101) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐาน: ศึกษาเฉพาะหมู่บ้านสาธารณสุขมูลฐานดีเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนที่มีรายได้สูงมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐานมากกว่าประชาชนที่มีรายได้ต่ำ ประชาชนที่มีระดับการศึกษาสูงมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐานมากกว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่ำ ประชาชนที่ได้รับความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการสาธารณสุขมูลฐานมากกว่าประชาชนที่ไม่ได้รับความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน

จุฑารัตน์ จินประชา (2539: 61 – 62) ศึกษา การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกโรงเรียนของผู้นำชุมชนในจังหวัดนครปฐม พบว่า ผู้นำชุมชนที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาชั้นอุดมศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมมากกว่าชั้นมัธยมศึกษาและชั้นประถมศึกษา ผู้นำที่เข้าเรียนในโครงการยกระดับความรู้ผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ยังไม่เข้าเรียน

สมพงศ์ เป้นทอง (2539: 53) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน ในอำเภอเมือง อำเภอดกลาง อำเภอกะรุ้ จังหวัดภูเก็ต พบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมมาก ได้แก่ การเข้าประชุม การทำกิจกรรมกลุ่ม การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ วางแผนการดำเนินงานและติดตามประเมินผล เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาปรับปรุงกลุ่มให้ดีขึ้น

ปรารมภ์ ยานะวิมุต (2541: 85-86) ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดยะลา พบว่า สมาชิกที่มีรายได้สูงกว่า 12,400 บาท มีส่วนร่วมในกิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ด้านร่วมคิด ร่วมประเมินผล สูงกว่าสมาชิกที่มีรายได้ต่ำกว่า 6,200 บาท

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541: 19) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร 2 แห่งจำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน และกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือ โดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการที่ดำเนินการนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่ทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2543: 190 – 193) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียง ในการพัฒนาชุมชน พบว่า สมาชิกมีอายุมากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าสมาชิกที่มีอายุน้อย สมาชิกเข้ารับการฝึกอบรม กับหน่วยงานต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า สมาชิกที่ไม่เข้ารับการฝึกอบรม สมาชิกที่รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวต่าง ๆ สูง จะมีส่วนร่วมมากกว่าสมาชิกที่รับ ข้อมูลข่าวสารต่ำ

สมคิด รัตนวงศ์ (2542:96) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ของคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรภาคใต้ พบว่า กรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ ที่สมาชิกครอบครัว 5 คนขึ้นไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากกว่าครอบครัวที่มีสมาชิกต่ำกว่า 5 คน แสดงว่าขนาดครอบครัวมีผลต่อการมีส่วนร่วม

สุชาติ ทองรอด (2546: 56) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตทุเรียนคุณภาพของเกษตรกร จังหวัดชุมพร พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการผลิตทุเรียนคุณภาพ เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตทุเรียนคุณภาพของเกษตรกร ส่วน อายุ แรงงานในครอบครัว รายได้ ไม่เกี่ยวข้องกับการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตทุเรียนคุณภาพของเกษตรกร

มัลลิกา เขียวหวาน (2546: 80) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา พบว่า รายได้และการศึกษาไม่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ (2545: 101-103) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกระบี่ พบว่า

1) ขึ้นการร่วมคิด เกษตรกรที่ได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ หลายแหล่ง มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการร่วมคิด จะช่วยเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ แก่เกษตรกรมากขึ้น

2) ขึ้นการตัดสินใจ เกษตรกรที่ได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ และการนับถือศาสนา มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ ส่วนการประกอบอาชีพหลัก มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการร่วมตัดสินใจ

3) ขึ้นร่วมวางแผน เกษตรกรที่ได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ หลายแหล่ง มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการวางแผน

4) ขึ้นร่วมทำ เกษตรกรที่ได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ หลายแหล่ง มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการร่วมทำ

5) ขึ้นร่วมตรวจสอบและประเมินผล เกษตรกรที่ได้รับการกระตุ้นสร้างจิตสำนึก การติดตามช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในการดำเนินงานจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผล

นพวรรณ เสวตานนท์ (2546: 89-90) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ลุ่มน้ำคลองอุตะเถา จังหวัดสงขลา พบว่า

- 1) ขั้นตอนการตัดสินใจ ประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมความรู้ด้านป่าไม้ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และจำนวนแหล่งที่ได้รับข่าวสารป่าไม้ มีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2) ขั้นตอนการร่วมดำเนินกิจกรรม ประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมความรู้ด้านป่าไม้ อาชีพหลักของครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 3) ขั้นความคุ้มค่าตามประเมินผล จำนวนประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกขั้นตอน ประชาชนที่เข้ารับการฝึกอบรมความรู้ด้านป่าไม้ จำนวนประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรป่าไม้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ทุกขั้นตอน

